

právem označována za další pokus učinit z války „rozumný nástroj“ imperialistické politiky. USA se chtějí vyhnout všeobecnému zničení jadernými údery; přály by si, aby oboustranně byly vedeny výhradně na vojenské cíle a tím zachráněno obyvatelstvo, města, průmysl atd., což je ovšem prakticky neproveditelné.

Škoda, že autor na dosavadním průběhu války ve Vietnamu blíže nerozvedl své kritické výhrady vůči teoriím omezených či kontrolovaných válek.

Dosud neznámé a neobjevené možnosti změnit nynější poměr sil mezi systémy skýtá pronikání člověka do vesmíru, které už na současném stupni přináší důležité změny ve vojenství. Tyto změny však nejsou v práci širě osvětleny. Nejbližší oblast, kde je možné změnit poměr sil a odkrýt nové perspektivy pro uplatnění násilí v nových formách, je obrana proti jadernému napadení. Do systému obrany jsou zahrnuta opatření určená k ničení jaderných prostředků a k rušení naváděcích systémů, systém protivzdušné ochrany, civilní obrana atd. „Vytvořením systému dokonalé obrany by se mohla zvýšit možnost použití násilí i v nejvyšších částech spektra násilí, což by mohlo zvýšit i labilitu vojenské rovnováhy“.

Politický obraz a struktura světa se mění i vlivem působení dalších okolností; některé z nich, například rozšiřování počtu států vyzbrojených atomovými a raketovými zbraněmi, dezintegrační procesy, krize a rozpad vojenských paktů apod., rozebírá autor v poslední kapitole publikace. Uvážíme-li, že například Japonsko vyvinulo za minimálně krátkou dobu velmi účinné rakety za pouhých 25 milionů dolarů investic uvolněných na raketový výzkum, musíme souhlasit s názorem, že „možnost dalšího rozšiřování jaderných zbraní je otřesná“. Nejde však o ekonomickou, ale hlavně o politickou stránku věci, jak autor ukazuje při rozboru strategických koncepcí NATO, Francie, NSR a dalších států.

Závěrečné myšlenky knihy si vzhledem ke své vážnosti zasloužily větší pozornost. Válka přestala být nástrojem politiky, poněvadž přináší nebezpečí vzájemného zničení. Tím se značně zužují možnosti politiky pokračovat při prosazování jejich cílů použitím ozbrojeného násilí. Ale nebezpečí z omezeného násilí postihuje v zásadě jen imperialistickou politiku. Socialismus může totiž zvítězit i bez ozbrojeného násilí. Imperialismus se bez násilí neudrží. V tom záleží krize a slabost imperialismu, životnost a síla socialismu.

Na závěr chci vyjádřit osobní přesvědčení, že Mahlerova práce už samotnou závažností svého obsahu, dobrou úrovní jeho zpracování, snahou o souhrnný pohled a zobecnění, jakož i věcným a realistickým přístupem k problematice, o jejíž mimořádné složitosti snad nikdo z čtenářů ani nepochybuje, rozhodně pomůže prohloubit a rozšířit znalosti specialistů, dá nové podněty k diskusi o dosud málo vyjasněných nebo vůbec nevyjasněných, případně i nově nadhozených otázkách vojenské vědy a mezinárodní politiky.

Jelikož si všímá téměř všech otázek vztahu: vojenská technika — charakter války — vojenské strategické koncepce, může sloužit studujícím jako pomůcka téměř učebnicového charakteru, k čemuž ji opravňuje i historický záběr celého poválečného období. Tím nechci říci, že je vše jasné a správně řešeno a vyřešeno. Velmi solidně jsou zpracovávány otázky vlastního oboru, relativně méně otázky, které jsou společné více oborům nebo leží na pomezí příbuzných disciplín, patří do filosofie politiky, či odrážejí rodící se a dosud nevyzrálou a nevyhraněnou skutečnost. Diskuse bude ovšem žádoucí i nutná. Ale první autorův krok do této oblasti byl zdařilý, slibný a povzbudivý.

Ján ZVADA

HLEDÁNÍ ALTERNATIV

John C. Campbell, *American Policy toward Eastern Europe, The Choices Ahead*, University of Minnesota Press, Minnesota 1965, 136 str.

R. J. Barnett, Marcus G. Raskin, *After 20 Years: Alternatives to the Cold War in Europe*, Random House, New York 1965, 243 str.

Hledáním alternativ lze nazvat současné období americké zahraniční politiky vůči evropským socialistickým zemím. Tato situace se obrátí také ve stále vzrůstajícím počtu publikací, statí a článků, věnovaných tomuto tématu — pochopitelně

ne jenom v USA.¹⁾ Většina z nich vychází z jednoznačného přesvědčení o nutnosti změn v americké zahraniční politice vůči této oblasti. Mezi autory nalezneme mnoho osob, které spolupracovaly nebo dosud spolupracují se státním departmentem nebo s jinými americkými vládními místy.

John C. Campbell ve své knize *American Policy toward Eastern Europe, The Choices Ahead* věnuje podstatnou část vyličení historického vývoje ve východní Evropě, především po druhé světové válce s přihlédnutím k americké politice. Vychází z toho, že osudy těchto zemí se staly středem amerického zájmu teprve po druhé světové válce, a to ještě, jak uvádí, jako předmět „jakési kopané americké domácí politiky, vykopnutý jednou za čtyři roky při presidentských volbách“ (str. 3), kdy jsou tyto země vítaným námětem antikomunistických výpadů. Vedle obecného pohledu na vývoj všech těchto zemí se snaží zvláště o analýzu místa Polska a Jugoslávie v americké zahraniční politice. I když vcelku autor souhlasí s cíli, které americká zahraniční politika v evropských socialistických zemích sleduje (naděje na změny společenského systému, zvýšení rozporů se SSSR růstem nacionalismu), lze v jeho práci nalézt řadu kritických připomínek k došavadní politice.

Tak je tomu především s reálným hodnocením možnosti a zájmů zahraniční politiky socialistických zemí vzhledem k jejich národním tradicím a historií vztahů s Německem. Přiznává, že například český národ měl své historické důvody k tomu, aby v přátelství s Ruskem hledal oporu vůči německé rozpínavosti (str. 22). Uvádí to, co je nám známé, ale k čemu zvláště v období studené války Západ nepřihlížel, totiž že to jsou právě tyto historické zkušenosti s německým imperialismem, které je nutno v případě ČSSR a Polska mít na zřeteli při jakémkoliv politice k těmto zemím. Pokud jde o otázku hranic na Odře a Nise, zůstává autor v analýze tohoto problému pouze na polovině cesty, totiž jen u ustanovení o konečném určení této hranice v mírové smlouvě s Německem (s. 21), ale neuvádí již ustanovení o odsunu německého obyvatelstva z polského území, které znamenalo, že ustanovení v mírové smlouvě mělo znamenat pouze formální tečku za celou záležitostí.

Podobně nepřesně líčí autor vývoj hospodářských vztahů evropských socialistických zemí ke kapitalistickým. Píše, že tyto země radikálně přeorientovaly v letech 1948—1949 zahraniční obchod a hos-

podářské styky na východ a omezily styky se západem (s. 41). Neuvádí však, že to byla právě řada opatření západních zemí, především politický nátlak USA, které znemožnily pokračovat v těchto stycích. Americký zákon o kontrole exportu z roku 1949, tzv. Battle Act z roku 1951, který navazuje svým charakterem na různé zákony z druhé světové války a týká se kontroly hospodářských styků se socialistickými zeměmi, a další opatření včetně seznamů tzv. strategického zboží — to vše byly vážné překážky, které násilně ovlivnily vzájemné hospodářské vztahy mezi Východem a Západem, jejichž důsledky lze silně pocítovat i v současné době. Situace došla dokonce tak daleko, že Kongres při schvalování zákona o rozšíření obchodu v roce 1962 zrušil dočasně ustanovení, která poskytovala Jugoslávii a Polsku doložku nejvyšších výhod, jak kriticky uvádí autor na str. 91. Stejně strnulý krok Kongresu představuje pro autora v roce 1959 plně v duchu antikomunismu vyhlášená deklarace o týdnu porobených národů, který se od té doby v USA každoročně pořádá za plné podpory vládních míst. Tato deklarace se dostávala již v době svého schválení do rozporu s trendy, které se začaly prosazovat nejen v evropských kapitalistických zemích, ale i v USA v souvislosti s volební kampaní v roce 1960 (s. 89).

Významného činitele, který pomáhá těmto novým trendům v pohledu na vztahy s evropskými socialistickými zeměmi, vidí Campbell v politice západoevropských atlantických spojenců, s nimiž se právě v hodnocení této politiky USA dostávají do rozporu. Autor se dokonce táže, zda všechna uvedená omezení v USA praktickovaná mají „cenu ztrát, které vyvolává

¹⁾ Například A. Wolfers, *Changing East-West Relations and the Unity of the West*, Baltimore 1964, E. McWhimrey, *Law, Foreign Policy and the East-West Detente*, Toronto 1964, W. E. Griffith, *Communism in Europe*, Cambridge MIT 1964, L. Lukacs, *Decline and Rise of Europe*, Doubleday, New York 1965, A. Bromke, *The Communists on the Crossroads*, Praeger, New York 1965, Zb. Brzezinski, *Alternative to Partition*, New York 1965, H. A. Kissinger, *The Troubled Partnership*, New York 1965, H. Kahn, W. Pfaff, *Our Alternatives in Europe*, Foreign Affairs July 1966, str. 587—600, *East-West Trade, Hearings and Materials*, 89th Congress, Committee on Foreign Relations 1964, 1965 a další.

hašteření a nejednota mezi spojenci v NATO“ (s. 57).

V závěru své knihy Campbell poukazuje na širokou škálu názorů na vztahy k Východu, panujících v USA, a vyvozuje z toho tři možné alternativy politiky, které lze ze strany USA očekávat. Jednou z nich je pokračování v „politice osvobození vyhlášené Dullem a založené na myšlence nátlaku na východoevropské země zvenčí“ (s. 97). Jako protiklad této „tvrdé linie“ uvádí Campbell alternativu „jemné linie“, která vychází z nutnosti dorozumění přednostně se SSSR a z uvolnění studené války, což by vytvořilo prostor i pro uvolnění v celé východní Evropě. Tato politika by ze strany USA přinesla na pořad jednání o odzbrojení, odpoutání ve střední Evropě, podstatné omezení kontroly obchodu se socialistickými zeměmi a rozšíření kulturních styků (s. 102—103).

Třetí alternativa je jakýmsi kompromisem mezi oběma prvými a autor k ní má největší sympatie. Je možno ji nazvat alternativou „malých kroků“, které by měly být postupně podniknuty ve vztazích k socialistickým zemím v Evropě. Tato alternativa by měla přihlížet k realitě existujících vztahů mezi SSSR a ostatními zeměmi východní Evropy, jakož i k diferenciaci mezi nimi. Tato politika by měla vycházet z mnohostrannosti zájmů, kontaktů a vlivů. „V podstatě by se měla pokusit o obnovení historických svazků mezi západoevropskými a východoevropskými státy, přičemž není nutné, aby to byla spojení v oblasti vojenské a organicky politické“ (s. 99). Takový vývoj předpokládá v budoucnosti přerod těchto zemí východní Evropy do stavu, který by se blížil postavení Jugoslávie a podle možnosti Finska a Rakouska. Zde je jádro celé Campbellovy koncepce — proto se zabývá podrobným líčením vývoje vztahů Jugoslávie k Východu i Západu (ss. 67—83), proto na několika místech hovoří o neutralitě jako o cíli americké politiky pro východní Evropu (s. 100). I když v rámci této alternativy uznává nutnost respektování takových požadavků evropských socialistických zemí, jako je vyřešení problému Německa ke spokojenosti všech jeho sousedů (především otázky hranice Odra-Nisa, ač se nezmiňuje o řešení vztahu k NDR jako součásti evropské reality), vytvoření bezatomového pásma ve střední Evropě a stažení ozbrojených sil velmocí apod., nelze s jeho chápáním myšlenky neutrality ve východní Evropě souhlasit. Ovšem v praktické politice jsme svědky toho, že americká

vláda uplatňuje v posledních letech prvky právě této alternativy. Hledá možnosti, jak rozšířit vzájemné styky, především v obchodě a kultuře, i když hlavní překážkou je agrese ve Vietnamu. Jde o styky, o kterých by bylo možno za podmínek zlepšení mezinárodních vztahů jednat. Nelze však zásadně připustit, aby tato politika vedla k narušení vzájemných spojeneckých a přátelských vztahů evropských socialistických zemí.

Z poněkud jiného hlediska se zabývá evropskými problémy kniha R. J. Barнета a M. G. Raskina *After 20 Years: Alternative to the Cold War in Europe*. Autoři, kteří rovněž měli a mají velice blízko ke státnímu departmentu, se snaží ve světle současné situace ukázat vývoj amerického přístupu k Evropě a chyby, kterých se přitom politika USA dopustila a které je dnes nutno napravit.

Autoři se především zabývají vznikem studené války a dokazují, jak celá tzv. atlantická, protisovětská politika byla dělána v rozporu s fakty, které americké vládnoucí kruhy měly k dispozici. Potvrzují to citáty z článku bývalého podsekretáře pro hospodářské záležitosti ve státním departmentu W. Claytona, který v květnu 1947 upozorňoval tajemníka Marshalla, že je nutno říci Američanům, že nebezpečí v Evropě „hrozí z vyhladovění a chaosu a nikoliv ze strany Rusů“ (s. 19), nebo prohlášení J. F. Dulle ve Senátu v roce 1949, že „informace, kterých se mu dostalo, ... nenaznačují, že by Sovětský svaz pomyšlel ve velkém rozsahu na vojenskou agresi v Evropě“ (s. 22), právě tak jako přiznání G. Kennana, že celý Marshallův plán byl proti původním záměrům deformován větším důrazem na vojenském vztahu než na hospodářské (s. 23). K vysvětlení celé politiky USA vůči Evropě a její deformace v agresivním, militaristickém duchu uvádějí autoři zajímavou podrobnost, že totiž hlavní zodpovědnost za provádění této politiky, především v německé otázce jako klíčovém problému poválečné Evropy, měli ve státním departmentu v letech 1944—1949 různí generálmajori, kteří zde uplatňovali politiku ministerstva války nebo později, od roku 1949, ministerstva obrany.²⁾

To se projevilo i v letech korejské války, kdy Dean Acheson jako státní tajemník prosazoval zřízení vojenských sil

²⁾ V letech 1945—1949 byli ve funkci tzv. Assistant Secretary of State for Occupied Territories, později v čele oddělení pro německé otázky, které až do 5. 5. 1955 spravovala armáda.

NATO s německou účastí a posílení těchto vojsk novými americkými silami. Výsledkem bylo zvýšení amerických sil v Evropě o 4 divize (s. 29).

Další chybu vidí autoři v nevyužitých možnostech jednání se SSSR o Německu, zvláště v roce 1952, kdy J. V. Stalin nabízel sjednocení Německa s volbami za závazek, že nebude zapojeno do NATO. Stejně tomu bylo ještě v letech 1953—54, avšak státní department těmto nabídkám nevěnoval pozornost, protože byl v zajetí svých koncepcí, podle nichž „znovuzbrojení Německa bylo základní nutností pro vybudování Evropského obranného společenství a bašty západní civilizace“ (s. 70). Pokud jde o německý problém, vrací se k němu autoři na několika místech a zdůrazňují, že „politika znovuzbrojení byla naprosto nesmyslná“ (s. 126). Stejně tak pokládají „za podmínku sine qua non každého evropského evropského uspořádání zákaz jaderného vyzbrojení Německa“ (s. 141).

Jaké jsou podle autorů základní elementy americké zahraniční politiky, která by vedla k řešení evropských problémů? Kritickým bodem této politiky je budoucnost Německa. Pokládají za důležité ponechat otevřenou otázku cesty ke sjednocení obou německých států; podle jejich názoru by měla být řešena podporou vzájemných kontaktů hospodářských, kulturních i politických, které by vytvořily předpoklady pro konfederaci nebo spojení německých států. Pokud jde o Berlín, přiklání se k návrhu, „že by se mohl stát „chráněným městem“ pod dočasnou pravomocí OSN, trvajícím do obnovy jeho statusu jako hlavního města znovusjednoceného Německa“ (s. 108). Dále se domnívají, že by řešení německého problému a evropské situace prospělo odvolání okupačních vojsk z Německa a deklarace o omezení zbrojení ze strany Německa samého.

Druhým elementem této evropské politiky by mělo být vzájemné omezení zbrojení, především ze strany obou velmocí — USA a SSSR, které by mělo též zahrnovat prohlášení, že státy nepoužijí jako první jaderných zbraní.

Třetím elementem, který by de facto

vycházel z předcházejícího, by mělo být rozšíření základny pro vytvoření evropské bezpečnosti, která by nahradila nynější systém dvou proti sobě stojících aliancí. Za zachování této bezpečnosti by zodpovídala regionální organizace, která by se opírala o autoritu OSN, s níž by velmi úzce spolupracovala. Evropské řešení by se mohlo stát příkladem modelu řešení ostatních světových sporných otázek.

Základní metodou, která by pomohla postupně nastolit toto uspořádání v Evropě a ve světě, by měla být metoda „vzájemného příkladu“ a „jednostranných rozhodnutí“, která se již v minulosti několikrát osvědčila (ss. 92—96).

Autoři několikrát zdůraznili, že problém evropské bezpečnosti není záležitostí vojenskou, ale především problémem politickým a jako takový je nutno jej řešit (s. 169), to znamená vycházet z toho, že k úspěchu může vést jedině spolupráce mezi USA a SSSR jakožto dvou supervelmocí s největším vojenským, hospodářským a politickým potenciálem. Jediným a z hlediska velmocí hlavním problémem je, jak vyřešit otázku případného hegemonu v této nové Evropě, který by se v průběhu vývoje mohl vynořit a ovlivnit postavení a moc této Evropy natolik, že by se stala nebezpečím pro jednoho nebo druhého ručitele. Domnívají se, že ze spolupráce mezi takovou Evropou, USA a SSSR by neměly vzniknout tak dalekosáhlé rozpory, které by mohly vést k ostrým politickým, nebo dokonce vojenským konfliktům (s. 174—5).

I když se kniha přímo nezabývá otázkami východoevropských socialistických zemí, má při řešení všech základních otázek jejich zájmy více méně realisticky na zřeteli. To je možno jen uvítat, i když bychom s některými dílčími formulacemi souhlasit nemohli. Knihu R. J. Barneta a M. G. Raskina — a konečně i předcházející knihu J. C. Campbella — však lze považovat za výraz měnící se situace v amerických názorech na vývoj v Evropě, za příklad názorů, s nimiž je možno a nutno vést dialog.

Karel KRÁTKÝ

MALÁ KONFRONTACE

Harold Wilson, *Purpose in Politics*, Weidenfeld a Nicolson, London 1964, 270 str.

Smysl politiky, tak nazval nynější ministerský předseda Velké Británie svou sbírku projevů a statí z období 1956 až

1963. Je v ní formulován jeho postoj jako mluvčího opoziční labouristické strany a od února 1963 jejího vůdce k široké škále